

SZILÁGYI ISTVÁN

A gerillaháborútól az ellenhatalomig és a transzverzális politikai diskurzus megjelenéséig – A kubai forradalom hatása a politikaelmélet fejlődésére

1. Bevezetés. A kubai forradalom nemzetközi jelentősége

Latin-Amerika népei nemzeti függetlenségük kivívása óta küzdenek a külső hatalmaktól való viszonylati függés felszámolásáért, a nemzetközi világ gazdaságba történő hatékony és sikeres illeszkedés és felzárkózás megvalósításáért, a kontinenst sújtó, periódusosan ismétlődő strukturális válság leküzdéséért, a gazdasági önrendelkezés és a politikai szuverenitás megteremtéséért. E célok megvalósítása érdekében különböző történelmi korszakokban különböző stratégiák, modernizációs modellek és válaszok születtek. Az egyik legnagyobb nemzetközi visszhangot kiváltó társadalom-átalakító kísérletre Kubában került sor. Az 1959-ben indult, több szakaszból álló, drámai helyzeteket sem nélkülöző és immáron hatvan éve tartó folyamat máig nem zárult le. A lezajlott események számos fontos történelmi tanulsággal szolgálnak. Jelen tanulmány a kubai forradalom politikaelmélet fejlődésére gyakorolt hatását vizsgálja Ernesto Che Guevara *Gerillaháború* című 1960-ban megjelent műve alapján.¹

Több mint húsz évvel Guevara könyvének kiadása után, az 1980-as évtizedben, a fejlett kapitalizmus centrum-országokban és a világ félperifériális és perifériális térségeiben, megváltozott történelmi körülmények között megszületett az ellenhatalom koncepciója és a harmadik évezred hajnalán a Birodalom színre lépéséről szóló elmélet. Az ellenhatalom-koncepció kidolgozója az olasz Antonio Negri², a Birodalom-elmélet megalkotói pedig Antonio Negri és az észak-amerikai Michael Hardt³ voltak. Ernesto Che Guevara elméleti megállapításait és tapasztalatait már említett művében foglalta össze. Antonio Negri ugyanezt az *Ellenhatalom*, a Birodalommal kapcsolatban pedig Michael Hardttal közösen írott könyvben tette meg.

Tanulmányunkban a szóban forgó elméletek tartalmát, jellegzetességeit, és a bekövetkezett történelmi változásokkal kapcsolatos megállapításaikat vizsgáljuk meg.

Megkülönböztetett figyelmet szentelünk az új társadalmi mozgalmak főszereplőivel, a szövetségesek lehetséges körével, a vidék és a város változó dimenziójú és dinamikájú helyszíneivel, a nemzetközi tényezők módosulásaival és átalakulásával összefüggő kérdéseknek, és vizsgáljuk a globalizáció harmadik hulláma korszaká-

ban a Guevara által használt kategória rendszer transzverzálissá alakulásának folyamatát és jellegzetességeit is.

2. A gerillaháború társadalmi-politikai diskurzus és kontinentális hatása

A kubai népnek a Batista-diktatúra felett aratott fegyveres győzelme – olvashatjuk Guevara könyvének harmincharmadik oldalán – módosította a néptömegek vezetésével kapcsolatos elavult dogmák érvényességét Latin-Amerikában, világosan bizonyítva a nép arra irányuló képességét, hogy gerillaharc segítségével megszabadítsa magát az öt elnyomó kormánytól.⁴

Úgy véljük, hogy a kubai forradalom három alapvető módszertani tanulsággal szolgált Amerika forradalmi mozgalmi számára. Ezek a következők:

1. A népi erők háborút nyerhetnek a hadsereggel szemben.
2. Nem szükséges mindig valamennyi, a forradalomnak kedvező előfeltétel kialakulását kívárni: egy forradalmi mag (*foco*) megteremtheti azokat.
3. Az elmaradott Latin-Amerikában a fegyveres harc színtere alapvetően a vidék.⁵

Mivel a gerilla előnyben részesített térsége a vidék, preferált harci formája a fegyveres felkelés, ezért a társadalmi összecsapás egyéb, békés eszközei és formái, például a parlamentben, a városokban és sztrájkok keretében folytatott küzdelmek stb. másodlagosnak tekinthetők.

A Gerillaháborúban felvázolt változásoknak a gazdasági és politikai alapját a föld birtoklásának, a földdel való rendelkezésnek a vágya jelenti. A Mao Ce-Tung által Kínában, a Ho Si Minh által Indokínában vezetett harc és a franciák ellen Algériában folytatott gyarmati háború a forradalomnak ezt a típusát reprezentálja.

Guevara művében a gerillaháború két típusát különbözteti meg. Az egyik esetben a partizánharc jellegzetességeit öltő küzdeletről beszélhetünk. Ebben a változatban a gerilla szerepe csupán a reguláris hadsereget támogató és segítő kiegészítő tevékenységre szorítkozik. Ezt láthattuk a második világháború időszakában az Ukrajnában a megszálló német csapatokkal szemben kibontakozó ellenállás esetében.

A guevarai elemzés a kubai forradalom tapasztalatainak figyelembe vételével a társadalmi változások céljából megindított, *fegyveres csoportok harcából kinövő, gerillahadsereg* létrehozását eredményező háború tanulságait összegzi.

Ennek a forradalomnak az elméleti bázisát a Barrington Moore junior által kidolgozott, a preindusztriális társadalmak esetében végrehajtott, kommunisztának nevezett, valójában azonban paraszti forradalom, azaz a modernizáció harmadik útjával kapcsolatos koncepció képezi. Barrington Moore Jr. 1966-ban

¹ Ernesto GUEVARA: La guerra de guerrillas. In Uő: *Escritos y discursos* vol. 1. Ediciones Políticas., La Habana, Editorial de Ciencias Sociales, 1977, 27–193.

² Antonio Negri: *Contrapoder. Una Introducción*, Buenos Aires, De Mano en Mano 2000.

³ Michael HARDT, Antonio NEGRI: *Imperio*. Cambridge MA, Harvard University Press, 2000.

⁴ GUEVARA: i. m. 30.

⁵ GUEVARA: i. m. 33.

angolul,⁶ majd 1975-ben portugálul is megjelent könyvében⁷ a modernizáció három lehetséges útjáról ír.

Az elsőt az *ancien* rezsimmel radikálisan és gyökeresen szakító *demokratikus polgári forradalom* jelenti. Ez jellemzi Nagy-Britannia, Franciaország és az Egyesült Államok történelmét. Ezekben az esetekben a tőkés modernizációban érdekelt társadalmi csoportok elegendő erővel rendelkeztek ahhoz, hogy kompromisszumoktól mentesen végig vigyék a gazdasági, társadalmi, politikai átalakulást és megnyerjék a hatalomért folytatott küzdelmet. A kapitalista fejlődés második útját a tőkés polgári átalakulásban érdekelt erők viszonylagos gyengesége jellemzi. A demokratikus polgári forradalom ezért vereséget szenved. A radikális gazdasági, társadalmi, és politikai változásban érdekelt ipari és kereskedelmi szektorok szövetségkötésre kényszerülnek a hatalmat gyakorló (földbirtokos) oligarchia különböző csoportjaival. Ez a kompromisszum lehetetlenné teszi a következetes modernizációhoz szükséges átalakítások véghezvitelét. Ez a *felülről jött forradalom konzervatív modernizációt*, politikailag pedig a fasizmusig terjedő elnyomó rendszerek létrejöttét eredményezi. Ez jellemzi a német és a japán fejlődést, de ezek sorába tartoznak a felzárkózás programjával színre lépő, az agrároligarchiával szövetséget kötő, félperifériális térségek – köztük Latin-Amerika – hatalmi rendszerei is, amelyek gyengeségéhez a külföldi, transznacionális tőke befolyása is hozzájárul. Mindezek együttesen a függő kapitalizmust intézményesítik ezekben a régiókban. Andre Gunder Frank a múlt század hetvenes évtizedében írott munkája szerint ezekben az országokban a lumpenburzsoázia jut hatalomra, amely csak imitálja a felzárkózást. Az általa irányított modell ezért csupán lumpenfejlődést eredményez.⁸

A preindusztriális társadalomból az adaptív struktúrákat eredményező berendezkedéshez vezető fejlődés és modernizáció harmadik típusát a falusi, vidéki, paraszti bázisra alapozott, ám magát proletárdiktatúrának nevező, Oroszország és Kína által reprezentált *kommunista út* jelenti. A nyugatosodás, avagy „westernizációs” mintakövetéssel szemben e rendszerek az általunk „easternizáció”, avagy *keletiesedés* elnevezéssel illetett fejlődési utat képviselik. A szovjet tapasztalatok mechanikus – olykor kényszerű – átvételét megvalósító berendezkedés azonban államkudarcokat eredményezett és történelmi zsákutcának bizonyult.

Visszatérve a Guevara-könyv politikai diskurzusához, Che azt írja, hogy a *gerilla társadalmi reformátor*, aki fegyverét a nép elnyomói ellen fordítja. Az adott társadalmi rend és berendezkedés megváltoztatásáért harcol, és minden megbántott, nyomorba döntött, lefegyverzett, fegyver nélküli, fegyvertelen és kiszolgáltatott embertársát testvérének tekint.

⁶ Barrington MOORE, Jr.: *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World*, Boston, Beacon Press, 1966.

⁷ Barrington MOORE, Jr.: *As origens sociais da ditadura e da democracia: senhores e camponeses na construção do mundo moderno*, São Paulo, Martins Fontes, 1975.

⁸ Andre GUNDER FRANK: *Lumpenbúrguesía: lumpendesarrollo. Dependencia clases y política en Latinoamérica*, Buenos Aires, Periferia, 1973.

demokratikus út (nyugati demokrácia)	polgári forradalom	kapitalizmus és demokrácia	puritán forradalom, francia forradalom, amerikai polgárháború	Nagy-Britannia, Franciaország, Egyesült Államok
tekintélyuralmi és fasiszta út	konzervatív forradalom	kapitalizmus és diktatúra	nincs forradalmi hullám, felülről irányított forradalmak	Németország, Japán, Latin-Amerika, és más félperifériális térségek
kommunista út	falusi, ill. vidéki forradalom	szocializmus és proletárdiktatúra	alulról jövő nyomás, felülről irányított forradalmak	Oroszország, Kína, „easternizáció” térségei

1. Táblázat. A konzervatív modernizáció kibővített és korrigált modellje (a szerző összeállítása)

A gerilla azonban nem csupán társadalmi reformátor, hanem mindenekelőtt agrárforradalmár. Ezért legszilárdabb, vagy talán az egyedüli szövetségese a parasztság. A gerilla harcol az imperializmus és a nagy gyarmatosító hatalmak ellen is. Ebben a harcban nemzetközi szinten a gerilla leghűségesebb és legszilárdabb szövetségeseinek a Harmadik Világ országai, a „globális falu” képviselői számítanak.

1960-ban Guevara a paraszti internacionalizmusban, a *vidék internacionalizmusában* hitt – az idők és a történelmi körülmények változása (1961) után, valamint a kubai forradalom megvédése érdekében már a proletár internacionalizmusról beszélt és a Szovjetunió segítségével számolt.

Che Guevara tézisei – a kubai forradalom tapasztalatai – hamarosan széleskörű visszhangra találtak Latin-Amerikában. A kontinens számos országában gerillamozgalmak bontakoztak ki. 1966 novemberében – egy 1965-ös kongói kísérletet követően – Guevara ismételt a fegyveres harc útjára lépett és 1967. október 8-án Bolíviában életével fizetett ezért a kísérletért. Már az 1966. januárjában Havannában megrendezésre került Trikontinentális Értekezleten sem vett részt személyesen. Ott Fidel Castro Guevara üzenetének felolvasásával jelezte a világnak a „két három és több Vietnam” létrehozásának szükségességéről, valamint „minden forradalmár kötelessége csinálni a forradalmat” imperatívusz érvényességéről szóló felhívást.

Guevara halálának évében, 1967-ben Havannában jelent meg Regis Debray: *¿Revolución en la Revolución?*, valamint 1975-ben szintén a francia szerző tollából származó, Guevara 1967-es bolíviai hadjáratának eseményeit szélesebb elméleti aspektusok figyelembe vételével elemző *La guerrilla del Che* című könyv.⁹ Debray *Forradalom a forradalomban* című immáron klasszikussá vált munkája „Néhány következtetés a jövő számára” című befejező részében Guevarához hasonlóan szintén három pontban foglalja össze a kubai forradalom politikaelméleti jelentőségét.

⁹ Regis DEBRAY: *La guerrilla del Che*, Madrid, Siglo XXI, 1975.

Felfogása és álláspontja azonban jóval radikálisabb Guevaráénál. Debray tézisei szerint:

1. A jövő forradalmi számára döntő feladat a katonai (és nem a politikai) mag megszervezése [...] azon országok nagy részében, ahol a fegyveres harc feltételei adottak. Abból kiindulva pedig lehetséges a politikai „mag” megszervezése, a politikai „fészek” megszervezésével kezdve azonban csaknem lehetetlen a katonai mag létrehozása.¹⁰

„2. Fegyveres harc nélkül nincs jól definiált élcsapat. 3. Latin-Amerikában ma az imperializmus elleni harc a döntő. Ha pedig döntő, akkor minden más másodlagos.”¹¹

Jóllehet Guevara a kubai forradalom tapasztalatai alapján elsőbbséget és nagyobb jelentőséget tulajdonított a vidéken kibontakozó gerillaháborúnak, azonban nem tagadta egy városban, vagy elővárosi környezetben kibontakozó gerillamozgalom létjogosultságát sem: „Nem mernénk eleve tagadni egy városban belüli gerillabázison alapuló népfelkelés sikerét” – írja. Azonban azt is hozzáteszi, hogy az elővárosi környezetben küzdő felkelő alá van rendelve más zónából – értsd: vidékről – érkező utasításoknak.¹²

Történelmi tény ugyanakkor, hogy a latin-amerikai kontinensen a kubai forradalom hatására az adott országok sajátosságait tükrözve megjelentek a városi gerillamozgalmak. Uruguayban az 1970-es évtized elején színre lépett a Tupamaros csoportosulás, Brazíliában pedig az 1960-as évtized második felében megszerveződött a katonai diktatúra ellen küzdő, Carlos Marighella-vezette csoportosulás, amelynek részletesen kidolgozott taktikai és stratégiai programját és tevékenységét a Marighella által 1967-ben írott *Városi gerilla kézikönyve* foglalta össze.¹³

Marighella a kubai forradalom történelmi jelentőségével kapcsolatban is fontos megállapítást tett a *Jornal do Brasil* 1968. szeptember 5-én megjelent számában olvasható *Néhány kérdés a gerillamozgalmról Brazíliában* című cikkében. „A kubai forradalom, mint a szocialista világforradalom integráns része elméleti újdonságát az adta [...], hogy bebizonyította annak lehetőségét, hogy gerillaháborúval meg lehet hódítani a hatalmat és ki lehet üzni az imperializmust olyan körülmények között, ami nem világháborúhoz kapcsolódik és amely nem alakul át polgárháborúvá.”¹⁴

3. A guevarai diskurzus vége

A gerillaháború és a fegyveres harc koncepciója és diskurzusa azonban nem vált általánosan és feltétel nélkül elfogadottá a latin-amerikai országokban sem. Annak egyoldalúságát bírálattal illette a huszadik század utolsó harmadának nagy latin-amerikai teoretikusa Rodney Arismendi, az Uruguayi Kommunista Párt főtitkára is.¹⁵

Nem tulajdonított általános érvényt a koncepciónak a chilei baloldal, továbbá a Chilei Kommunista Párt és annak vezetője Luis Corvalán sem.¹⁶ Chilében a szocialista, a kommunista, a liberális és a radikális párt, valamint különböző politikai csoportosulások által alkotott Népi Egység (*Unidad Popular*) nevű koalíció Salvador Allende vezetésével győzelmet aratott az 1970 szeptemberi elnökválasztáson és sor került a kubai társadalom átalakító programhoz hasonlóan történelmi jelentőségű kísérlet, a *szocializmushoz vezető chilei út (vía chilena al socialismo)* programjának meghirdetésére és beindítására. A parlamentarizmus, a többpártrendszer és az érvényes jogrend keretei között, demokratikusan és „békés úton” fejlődő folyamatot azonban 1973. szeptember 11-én Augusto Pinochet tábornok vezette új militarizmus katonai diktatúrája megdöntötte. Ennek tapasztalatairól Magyarországon és külföldön könyvtárakat megtöltő elemzés született. Ezek ismertetésétől és bemutatásától azonban, mivel nem képezi jelen tanulmány vizsgálódásának tárgyát, eltekintünk. Végezetül komoly vitái voltak Guevarának a bolíviai baloldal képviselőivel is 1966–1967 folyamán, a gerillaháború bolíviai kirobbanásának célszerűségéről és megindításának szükségességéről.

Tíz évvel Guevara bolíviai kísérletének kudarca után, a globalizálódott világ centrum térségeiben, a fejlett demokrácia országaiban – elsősorban Nyugat-Európában – színre lépett az *Eurokommunizmus*, amely egyidejűleg és radikálisan szakított nem csupán a fegyveres harc stratégiájával, hanem a proletárdiktatúra koncepciójával és a Szovjetunió, valamint a kelet-közép-európai szocialista országok politikai gyakorlatával is. 1977-ben megjelent Santiago Carrillo: *Eurokommunizmus és Állam („Eurocomunismo” y Estado)*¹⁷ című könyve.

A múlt század hetvenes évtizedében hirdette meg az Enrico Berlinguer az Olasz Kommunista Párt főtitkára a chilei Népi Egység programjával rokonságot mutató *történelmi kompromisszum* irányvonalát, amely a szocializmushoz vezető demokratikus és békés, nem fegyveres út elméleti alapjait és programját kísérte meg felvázolni.¹⁸

A múlt század nyolcvanas évtizedében ugyanakkor már megjelentek a különböző típusú antiglobalista, globalizáció ellenes társadalmi mozgalmak is, amelyek akárcsak Guevara a politikai küzdelem terét és diskurzusát internacionalizálták,

¹⁰ Azaz az élcsapat kis motorja kezdeményezésére beindítani a népfelkelés nagy motorját.

¹¹ Regis DEBRAY: *¿Revolución en la Revolución?*, La Habana, Casa de las Américas, 1967. 103–109.

¹² GUEVARA: i. m. 65–68.

¹³ Carlos MARIGHELLA: *Manual do Guerrilheiro Urbano. 1967*, (Letölthető: sabotagem.revolt.org.)

¹⁴ Carlos MARIGHELLA: „Algumas Questões Sobre as Guerrilhas no Brasil”. *Jornal do Brasil*, edição de 05 de setembro de 1968, marxists.org/portugues/marighella/1967/10/guerrilhas.htm.

¹⁵ Rodney ARISMENDI: *A forradalom és Latin-Amerika*, Budapest, Kossuth, 1976.

¹⁶ Luis CORVALÁN: *Válogatott beszédek, cikkek*, Budapest, Kossuth, 1977.

¹⁷ Santiago CARRILLO: „Eurocomunismo” y Estado, Barcelona, Crítica, 1977.

¹⁸ Enrico BERLINGUER: *Válogatott beszédek és írások*, Budapest, Kossuth, 1976.

újra fogalmazták, újra értelmezték, további és új szereplők bevonásával nemzetközivé és globálissá téve azt. Törekvéseik, megvalósítandó céljaik és programjuk középpontjában azonban már nem a szocializmus mint társadalmi rendszer megteremtése, hanem a kapitalizmus globalizálódott világában működő igazságosabb berendezkedés, a neokonzervatív és neoliberais modellel és válságkezeléssel szemben a szociális piacgazdaság, a demokratikus és gondoskodó jogállamiság kiépítése áll. Ezt tapasztaljuk a létező hatalommal szemben fellépő ellenhatalom és a világot behálózó Birodalom teóriája esetében is. E tényezők magyarázzák az osztályszemléleten és osztálykereteken túllépő, azt meghaladó *transzverzális kategóriák* megjelenését is. Mivel a társadalmi és politikai küzdelmek szimbolikus és tényleges színterévé már nem a nemzeti, hanem a globális tér vált, mivel a globálissá váló imperiális hatalom is túllépett a nemzeti tér szűk keretein, ez megváltoztatta, átalakította a létező hatalom ellen küzdő vezető politikai erők szerkezetét is. A proletáriátus és a munkásosztály, valamint a parasztság irányító befolyása helyett már a sokaság (*multitud*), a nagy tömegek (*multitudes*), a nemzeti és nemzetközi társadalom különböző csoportjainak együttes fellépéséről és összefogásának szükségességéről szólnak az elemzések. Az osztályharcos diskurzust a transzverzális kategóriák rendszere váltotta fel. Ennek ellenére nem szűntek meg és nem veszítették el jelentőségüket a Guevara gondolati rendszerében is fontos szerepet játszó olyan kategóriák, mint a nyomásgyakorlás, engedetlenség és felkelés különböző formái.

Az új politikai diskurzus kialakításában vezető szerep illeti meg a Spanyolországban 2014-ben alakult új politikai párt, a *Podemos* vezetőit. Pablo Iglesias, Iñigo Errejón és a szervezet többi képviselője a 2008-ban bekövetkezett nemzetközi pénzügyi és gazdasági válság és a politika összefüggése kapcsán Spanyolországban második átmenet szükségességéről, az 1978-ban létrejött politikai rendszer és konszenzus végéről, új politikai szisztéma és társadalmi konszenzus megteremtésének elkerülhetetlenségéről beszélnek és olyan új, duális szerkezetű transzverzális fogalmi és kategória rendszert alkalmaznak, amely a *nép versus kaszt* (korrupttá vált politikai elit), *alul versus fölül*, *állampolgárok versus professzionális politikusok*, *közvetlen néprészvétel versus politikai képviselet*, *szuverenitás versus függőség*, *régi versus új* egymással szembenálló kettősségével írható le. Hangsúlyozzák a *jobb- és baloldal közötti megkülönböztetés viszonylagos jellegét*, és *átértelmezik* a megteremtteni kívánt demokratikus rendszer kritériumainak megfelelően a *haza*, a *hazafiság* és a *nemzet* fogalmának tartalmát. A neoliberális válságkezelés radikális alternatíváját képviselő *Podemos*¹⁹ a *hazafiság lényegét* a kasztot képviselő korrupt politikai elitel szemben a *demokrácia*, a *szuverenitás* és a *szociális jogok érvényesülésében*, érvényesítésében és működésében látja. Pablo Iglesias nézeteire elsősorban az olasz baloldal és a különböző hullámban jelentkező olasz, európai, észak- és latin-amerikai radikalizmus globalizációellenes képviselői és mozgalmi hatottak. 2008-ban megvédett doktori disszertációjában²⁰ a poszt-

nemzeti térben zajló tömegakciók olasz és spanyol tapasztalatainak összehasonlító elemzéséről ír. Dolgozatát Antonio Negri 2006-ban megjelent *Goodbye Mr. Socialism* című könyvéből vett idézettel kezdi. A Gramsci-i hegemónia elméletnek és a lenini kettős hatalom koncepciójának bázisára épülő ellenhatalom teória kidolgozójától kölcsönzött mondat is a tudati viszonyok fontosságára utal.

Pablo Iglesias a kapitalizmus adott formája ellen szükségszerűen létrejövő és fellépő globális jellegű, hálózati formában működő és tevékenykedő, új típusú szerveződésekéről, rendszerellenes mozgalmakról (*movimientos antisistémicos*) ír. Könyvének negyvenedik oldalán az általuk képviselt tematika alapján három nagy csoportra osztja őket. Megkülönbözteti az AUTORITÁS-hoz kapcsolódó mozgalmakat. Ezek komponensei az emberi és politikai jogok biztosítását, kivívását, az antiraszizmust és a demokráciát állítják követelésük középpontjába. Az ELOSZTÁS köré szerveződő csoportok a gazdasági és szociális jogokra koncentrálnak. Követeléseik a keresztény – a szociáldemokrata – a kommunista-és az anarchista munkásmozgalomból érkeznek. Az ÉLETSTÍLUS csoport mozgalmi a létezés/identitás témáit tekintik központi kérdésnek. Programjuk elemeit az ökológisták, feministák, pacifisták, az occupy-ok, az autonómok, a melegek, stb. követeléseik alkotják.

Az Autoritás és az Elosztás mozgalmi egyben nemzeti felszabadító mozgalmak, az Elosztás és az Életstílus csoportjai pedig az Újbaloldalhoz kapcsolható irányzatok. A Globális Mozgalom e hármas tematika, komponens és paradigma együttesét foglalja magában. Pablo Iglesias kiinduló hipotézise szerint ezek a globális mozgalmak poszt-nacionális, nemzeti határokon túllépve, kollektív akció keretében és formájában szerveződnek.

Alapjukat a jelenkori kapitalizmus termelési-kommunikációs erőforrásai képezik. A nemzetközi szinten szervezett kollektív akciók azonban már nem az állam, mint legfőbb ellenfél irányításának megszerzésére irányulnak, hanem globális napirendekbe szerveződve világgazdasági és világrendszer szinten keresik a megoldást. Fellépésük már nem szorítható be nemzetállami keretekbe. Az Iglesias által kifejtett *konceptió szoros kapcsolatban áll Antonio Negri ellenhatalom elméletével*.

Az *ellenhatalom* koncepcióját – mint jeleztük – Antonio Negri dolgozta ki az 1980-es években. Legjobb összefoglalását a Buenos Airesben 2001-ben megjelent *Contrapoder. Una Introducción* című könyvben olvashatjuk.

Amikor általánosságban az ellenhatalomról beszélünk valójában három dologról beszélünk: a régi hatalommal szembeni *ellenállásról*, a *felkelésről* és az új hatalom *alkotmányozó potenciáljáról*. Az ellenállás, felkelés, alkotmányozó hatalom szentháromsága alkotja az ellenhatalom egyedi lényegét.²¹

¹⁹ Lásd: SZILÁGYI István: *PODEMOS. A neoliberális válságkezelés radikális alternatívája*, Pécs, Publikon, 2016.

²⁰ Pablo IGLESIAS: *Multitud y acción colectiva posnacional. Un estudio comparado de los desobedientes: de Italia a Madrid (2000–2005)*, Madrid, Univesidad Complutense, 2008, 574.

²¹ NEGRI: i. m. 83.

2. táblázat. A globális szerveződési rendszerellenes mozgalmak hálózata (Forrás: IGLESIAS: *Multitud y acción colectiva post-nacional*, 40)

Negri írásában részletesen elemzi az általa használt fogalmak tartalmát és a globálissá vált kapitalizmus viszonyai közötti érvényesülésük, illetve érvényesítésük feltételeit és körülményeit. *Ellenállás* alatt a mindennapi életben, az együttélés minden szintjén alkalmazott, társadalmi kommunikáció által is *megegerősített nyomásgyakorlást* ért. A felkelés Negri számára ennél jóval bonyolultabb dolgot jelent.

Számunkra a *felkelés a tömegmozgalom azon formája, amikor az rövid idő alatt aktívvá válik*, vagyis amikor az meghatározott és meghatározó célokra koncentrálnak. Ez a tömegek közös politikai diskurzus keretében megvalósuló innovációját jelenti. A felkelés egy ponton áthatja az ellenállás különböző formáit [...] Az alkotmányozó hatalom az a képesség, amelyben testet ölt az innováció, az ellenállás és a felkelés terméke.²²

A hagyományos baloldali politikai nyelvezetében az ellenhatalom egy redukált és összetömörített fogalom és sok esetben mindössze az ellenállással azonosítják. Ez azonban tévedés. Az ellenállás, a felkelés és az alkotmányozó hatalom között egymást szorosan átható és egymástól elválaszthatatlan kapcsolat áll fenn. Az ellenállásnak és a felkelésnek is számos változata van. Az ellenállás lényegéhez tartozik az időtényező és az ellenség hatalmi struktúrájának lebontása. Az ellenhatalom részét

²² NEGRI: i. m. 84.

képező felkelői tevékenység funkciója pedig a reakció létező hatalmának blokkolása és védekezésre kényszerítése. Negri elemzésében ugyanakkor arra is figyelmeztet, hogy a tőkés hatalom egyrészt az élet és a társadalom folytonos struktúrája, másrészt a saját uralmának fenntartása érdekében történő beavatkozás szervezete is. Az ellenhatalom hatékonyságának ezért két feltétele van. A hatalom társadalmi struktúrájának állandó gyengítése egyfelől, másfelől pedig annak folyamatos destabilizációhoz vezető támadása. A különböző társadalmi szinteken szerveződő ellenhatalomnak lényegében véve „ellenkormány” kell lennie. Mindemellett a pozitív kimenetel érdekében létre kell hoznia az alkotmányozó hatalom feltételrendszerét.

Antonio Negri szerint a birodalmi globalizáció társadalmának korában az általa használt értelemben változott meg a fogalom tartalma és érvényesíthetősége. „Nehéz ma elképzelni, – írja – hogy az ellenhatalom nemzeti alapon hatékony legyen... Egy igazi ellenhatalomnak ma el kell kerülnie egyrészt azt, hogy csupán nemzeti szinten mozgósítson, másrészt pedig azt, hogy az új imperialista alkotmányosság hálózatai magukba szippantsák.”²³ Továbbra is érvényes tapasztalatnak számít Negri szerint az, hogy az ellenállásnak alulról kell szerveződnie, a lebontandó politikai rendszer szerkezetét kell támadnia, ellen kell szegülnie a társadalom vezetése és gazdagsága privatizációjának. Az ellenhatalom megteremtéséhez radikális tömegmozgalmak létrehozásán keresztül vezet az út. „E küzdelmek stratégiai jellegének kialakításához világszintű kapcsolatrendszerre, globális dimenziójú hálózatra van szükség [...] Birodalmi hatalommal szemben birodalmi szintű ellenhatalommal kell fellépni.”²³

Különös, egyben érdekes és rendkívüli módon ösztönző arra emlékezni, hogy Che megérzett valamit abból, amiről ma beszélünk. Ez pedig nem más, mint a proletár internacionalizmus, amelynek politikai és fizikai értelemben is nagy átalakuláson kellett keresztül mennie, és amely ebben a pillanatban a nemzetek helyett a tömegek (*multitudes*) felszabadító harcát egyesíti.²⁴

Az Antonio Negri által kifejtett ellenhatalom a birodalmi globalizáció korában a sokaság különböző formákban megvalósuló nemzetközi fellépésére helyezi a hangsúlyt, azon alapszik. Antonio Negri a Michael Hardt-tal közösen publikált könyvükben a huszonegyedik században, a posztmodern globalizáció korában a tőke és a munka, a politika és a gazdaság ellentétét és az ezekkel kapcsolatos folyamatokat elemezve imperializmus helyett impériumról (birodalomról) írnak és annak sajátos természetét igyekeznek feltárni.²⁵ Századunk új gazdasági-hatalmi struktúrája nem határozható meg egyetlen szuperhatalom uralmával, legyen az akár olyan befolyásos ország, mint az Egyesült Államok. A földrajzilag meghatározható területi kiterjedést és dominanciát megjelenítő imperializmus fogalom már a múlté – állítják.

²³ NEGRI: i. m. 91.

²⁴ NEGRI: i. m. 92.

²⁵ Michael HARDT – Antonio NEGRI: *Imperio*, Cambridge MA, Harvard University Press, 2000.

Ezzel szemben

A Birodalom a szemünk előtt ölt tárgyiasult alakot. Az elmúlt évtizedekben, miközben a gyarmati rendszerek széthullottak, később a tőkés világpiac gátját képező szovjet határok végleges ledöntése és pusztulása bekövetkezett, a gazdasági és kulturális csere ellenállhatatlan és visszafordíthatatlan globalizációjának lettünk a tanúi.²⁶

A globális piac és a megjelenő új rend globális termelési köreinek együttese új logika alapján működő új vezetési struktúrát összegezve a szuverenitás új formáját alakította ki. A Birodalom az a politikai alany, amely ténylegesen szabályozza a globális változásokat, a világot kormányzó szuverén hatalmat.

Sokan azt állítják, hogy a tőkés termelés és csere globalizációja azt jelenti, hogy a gazdasági viszonyok visszanyerték a politikai ellenőrzéstől az autonómiájukat és ennek következtében a politikai szuverenitás visszaszorult. Valóban igaz az, hogy a globalizáció folyamatában az állami szuverenitás noha ténylegesen létezik, jelentős mértékben csökkent. A termelés és az csere elsődleges tényezői – pénz, technológia, népesség, és a rendelkezésre álló javak – növekvő könnyedséggel győzik le a nemzeti határokat; a nemzetállam egyre kevesebb hatalommal rendelkezik ezen áramlatok szabályozására és a gazdaság feletti befolyásának érvényesítésére. A nemzetállami szuverenitás hanyatlása azonban nem jelenti azt, hogy a szuverenitás mint olyan csökkent volna. „Alaphipotézisünk az, hogy a szuverenitás új formát öltött, egy sereg nemzeti, szupranacionális egység azonos logikájú irányítása alá került. A szuverenitásnak ezt az új globális formáját Birodalomnak nevezzük [...] Birodalmon azonban az imperializmustól eltérő fogalmat értünk.”²⁷

Álláspontjuk szerint a modern korban, a nemzetállami szuverenitás az imperialista hatalmak uralmának talpköve volt.

Az imperializmus valójában az európai nemzetállamok szuverenitásának határokon túl történő kiterjesztését jelentette. Ténylegesen a világ csaknem teljes területe fel volt parcellázva és valamennyi világtaszt európai színekkel ábrázolták. A birodalomhoz vezető átmenet a szuverenitás modern értelmezésének a hanyatlását jelentette. Az imperializmussal ellentétben a birodalomnak nincs területileg meghatározható központja és nem rendelkezik szilárd határokkal, vagy elhatárolódásokkal. Ez egy decentralizált és deterritorizált irányító apparátus, amely progresszív módon magában foglalja a globális királyság nyílt és expanzív határait. A Birodalom hibrid típusú identitásokat, rugalmas hierarchiákat, plurális cseréket kapcsol össze moduláris jellegű irányítási rendszer révén.

Az imperialista világ különböző színű térképeit a globális birodalom szivárványszínű íve váltja fel.²⁸

Az első, második és harmadik világnak nevezett területi felosztás értelmét veszítette. Ezek az entitások egymással összefonódtak, egymással összefonódva, egymást áthatva léteznek.

A nemzetközi tőkemozgás csökkenti, viszonylagossá teszi a különbségeket. „A globális gazdaság posztmodernizációja, a gazdagság létrehozása egyre inkább a biopolitikának nevezett realitáshoz, azaz ugyanannak az egymást növekvő mértékben átható, egymást átrétegző gazdasági, politikai és kulturális produkciónak az újatermeléséhez vezet.”²⁹ Sokan továbbra is úgy tekintenek az Egyesült Államokra, mint az egyetlen szuperhatalomra. A szerzőpáros véleménye szerint azonban a posztmodern korban sem az USA, sem az európai nemzetek nincsenek egy imperialista projekt létrehozásának vagy fenntartásának birtokában. „Az imperializmus véget ért. Egyetlen nemzet sem lehet a világ vezére úgy, ahogyan annak idején a modern európai nemzetek voltak.”³⁰ Ettől a tényről függetlenül az Egyesült Államok még kivételes helyet foglalhat el a világban. Ez a pozíció azonban nem a korábbi imperialista hatalmakkal való azonos jegyekből, hanem az azoktól való különbözőségekből fakad.³¹

A Birodalmat tehát alapvetően a határok nélkülség, más szóval a területi totalitás, a limitek hiánya, az egész civilizált világra kiterjedő uralom jellemzi. A Birodalom nem úgy jelenik meg, mint egy történelmi jellegű, hódító rendszer, hanem mint egy olyan rend, amely lényegében véve felfüggeszti a történelmet, és amely időbeli határok nélküli rezsimként jellemezhető. A birodalmi irányítás a lakott világ egészére kiterjed. Nem csupán irányítja és szabályozza az emberi interakciókat, hanem uralkodik az emberiség létfeltételei fölött. „Irányításának célja a társadalom életének teljessége és ezért a birodalom a biohatalom paradigmájaként jelenik meg.”³² A birodalom a történelmen kívüli örök béke fenntartásának szenteli magát. A globalizáció és a globális irányítás következtében hatalmas elnyomó és megsemmisítő gépezet birtokában van. Michael Hardt és Antonio Negri hobbesi Leviatán-ra emlékeztető rendszere ellen csak az elnyomott osztályok fogalmát felváltó *sokaság (multitud)* együttes és nemzetközi fellépése vezethet sikerre. A tömegek (*multitud*) globális, szervezett, koordinált és együttes nemzetközi fellépése teremtheti meg és hozhatja el a demokrácia új formáit.

Az új társadalmi mozgalmak a globális szinten szerveződő birodalommal szemben lokális és regionális téren vereségre vannak ítélve. Az ellenhatalom a birodalom világában csak nemzetközi összefogással lehet sikeres.

²⁸ HARDT – NEGRI: i. m. 5.

²⁹ HARDT – NEGRI: i. m. 5.

³⁰ HARDT – NEGRI: i. m. 6.

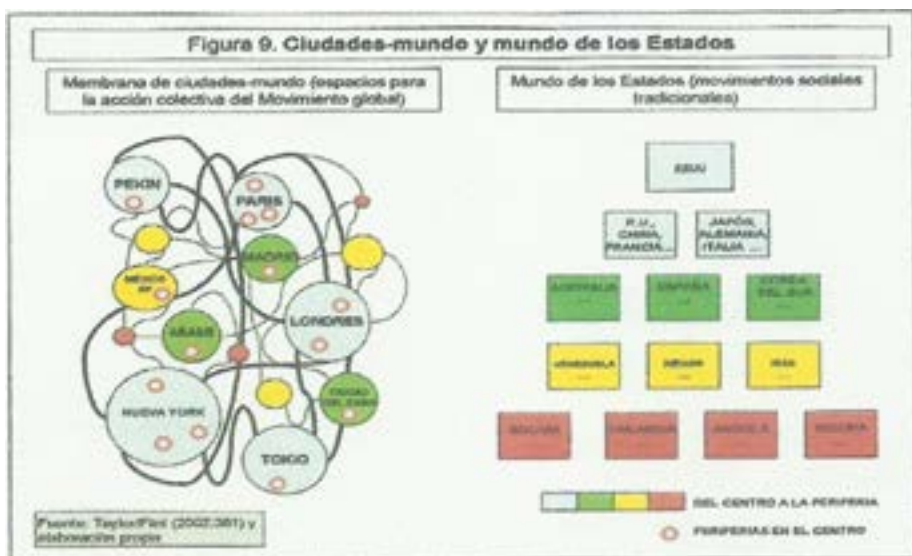
³¹ HARDT – NEGRI: i. m. 6.

³² HARDT – NEGRI: i. m. 6.

²⁶ HARDT – NEGRI: i. m. 4.

²⁷ HARDT – NEGRI: i. m. 4–5.

A Birodalom legyőzéshez a városok világának, a centrum, a félperiféria, a periféria országainak és a globális mozgalmak tereinek együttműködésére van szükség.

3. táblázat. Az ellenhatalom színterei. (Forrás: IGLESIAS: *Multitud y acción colectiva posnacional*, 163)

4. Összegzés és következtetések

A kör bezárult. A kubai forradalom győzelme, a gerillaháború elméletének történelmi alakváltozásai, kérdésfeltevésai és annak érvényességével kapcsolatos teoretikus jellegű viták bizonyítják, hogy a világban bekövetkezett és végbemenő változások, a folyamatok értelmezése és magyarázata, a nemzetközi szinten folyó hatalmi küzdelem és háborúk elsősorban ideológiai/elméleti jellegű összecsapást, a hegemonia viszonyok megváltoztatására irányuló törekvéseket jelentenek.

António Gramscitól Carl Schmittig és Ernesto Che Guevaráig, Antonio Negritől Pablo Iglesiasig a tanulság nyilvánvaló: *Gondolkodni nem más, mint barcolni és barcolni nem más, mint gondolkodni.*

E két tényező átalakítja és megváltoztatja a politikai diskurzust, a politika nyelvezetét, az állami szuverenitás megtartásáért folytatott harc és összecsapás tartalmát és módszereit, legitimálja a hatalmi befolyásolásra és befolyás megszerzésére irányuló különböző típusú birodalmi törekvéseket a centrum, a félperiféria és a periféria országaiban és térségeiben egyaránt.

Az e kérdésekkel kapcsolatos politikaelméleti ív fejlődésének fontos állomását jelentette Ernesto Che Guevara: Gerillaháború című műve és a lezajlott folyamatok jobb megértéséhez járultak hozzá a kubai forradalom politikaelméleti tapasztalatai.

Rezümé

Latin-Amerika népei nemzeti függetlenségük kivívása óta harcot vívnak a külső hatalmaktól való viszonylati függés felszámolásáért, a strukturális válság leküzdéséért, a gazdasági önrendelkezés és a politikai szuverenitás megteremtéséért. E célok megvalósítása érdekében különböző történelmi korszakokban különböző stratégiák, modernizációs modellek és válaszok születtek. Mindezek nagy hatást gyakoroltak a politikaelmélet fejlődésére. Jelen tanulmány Ernesto Che Guevara a kubai forradalom kontinentális tanulságait összegző Gerillaháború című könyvében kifejtett gondolatokból kiindulva, az új koncepciók megjelenéséhez vezető hat évtizedes út és az általa használt kategória-rendszer transzverzálissá alakulásának folyamatát, jellegzetességeit és állomásait tekinti át.

Kulcsszavak

gerillaháború, eurokommunizmus, ellenhatalom, Birodalom, transzverzális diskurzus

Abstract

The Impact of the Cuban Revolution on the Development of the Political Theory

Since they achieved national independence, the people of Latin America have fought to abolish their subordination to external power, to do away with structural crisis, to create economical self-determination and political sovereignty. In different historical periods, different strategies, modernizations, models and responses came into being in order to reach these goals. These strategies, models and responses have also had a great influence on the development of political theory. As its starting-point, this study takes the book 'Guerrilla Warfare' by Ernesto Che Guevara, which summarizes the continental experience of the Cuban revolution through a special system of categories. Moreover, the study surveys the process of six decades which led to the system of new transversal categories.

Keywords

guerrilla warfare, euro-communism, counter-power, Empire, transversal discourse